

Hvad Fordeel har det for det menneskelige Kion,
at der gives flere Sprog i Verden?

Web

Anders Gamborg.

Forerindring.

Da jeg i Dag 14 Dage havde den Ære første Gang at møde i dette Selskab, blev den filosofiske Klasse anmodet om at tænke paa et Spørgsmaal, som kunde tiene til Priisopgave for indeværende Aar. Det faldt mig da ind at foreslaae: Hvad Nytte det har for det menneskelige Kion, at der gives flere forskiellige Sprog i Verden. Een af mine Venner, som jeg fortalte mit Forsæt, bad mig at opsætte mine Tanker derom, og forelæse Selskabet. Dette fandt jeg og saa meget mere passende, som Spørgsmaalet ved første Siekast synes paradox, i det at man sædvanligviis anseer de flere Sprog for et Onde. Da denne Materie derfor heller ikke af nogen, saavidt mig er bekiendt, er behandlet, saa smiggrer jeg mig med, at man vil bære over med Manglerne i denne liden Afhandling, der tilmed i saa kort Tid under adskilte andre Forretninger er ubarbejdet.

Man har ofte nok klaget over den store Uleilighed af de mange Sprog i Verden. "Det koster saa megen Møie og Besvørlighed", hedder det, "at lære flere Sprog, og uden Sprogkundskab er man ofte ikke alene baade døv og stum blandt sine Medmennesker, men kan ikke engang hente Wiisdom i Fremmedes Skrifter." "For Videnskaberne", hedder det fremdeles, "er det til ikke liden Skade, at deres Dyrkere ikke have sælles Sprog. Videnskaberne maae gaae langsomt frem, fordi det ene Menneske først efter lang Omvei kan bygge fort paa det andets Grundvoold."

Det er langt fra mig at ville nægte det Sande i disse og flere Klager i Anledning af de mange Sprog i Verden. At det ofte er til ikke liden Uleilighed, at det ene Menneske ikke ubindret kan meddele sig det andet formedelst forskjelligt Sprog, hvo kan tvivle derom? Og at Videnskaberne vinde, jo flere de dyrkes af, er ligesaa unægteligt.

Men hvad om man ved blot at betragte Uleilighederne af de flere Sprog glemmer at efterspore og opsøge de Fordele, som det paa den anden Side har for det menneskelige Kion, at der gives flere Sprog i Verden? Hvad om den tilforn ligesaa almindelige som vrangte Forestilling, at de flere Sprog vare en Virkning af den fortørnede Guddoms Straffedomme, har gjort, at man har anseet Sproggenes Forskiellighed for et absolut Onde?

Er det sandt, at enhver Ting har to Sider, som den kan sees fra; og at der er intet Ondt, som der jo og er noget Godt ved: Skulde dette saa ikke og finde Sted i denne Henseende? Skulde der vel slet ingen Nytte være ved Sproggenes Flerhed i Verden? Jeg mener, derom kan heller ingen Tvivl være. Har end Sproggenes Forskiellighed endeel Uleiligheder forbundne med sig saavel for Videnskaberne som for det enkelte Menneske under adskillige Omstændigheder, saa har den dog og fra andre Synspuncter betragtet saa store Fordele, at vi med Føie kan afvise hine Klager. Men hvilke ere da disse Fordele, der stude af de forskjelligte Sprog i Verden?

Er det Menneskets store Kald at lære at kiende den hele ham omgivende Natur og alle dens enkelte Dele med Aarsager og Virkninger, og det saa nøie som mueligt; og det ene Menneske til den Ende kan og bør nytte det andets Erfaringer og Jagttagelser: saa seer jeg i Sproggenes Flerhed eller Forskiellighed en riig Kilde til den menneskelige Kundskabs Udvidelse.

Enhvert

Enhvert Sprog indeholder et Magazin af Forestillinger og Begreber, som Menneskene paa forskjellige Steder og til forskjellige Tider have abstraheret sig. Eftersom man nu har seet en og samme Ting anderledes et Sted end et andet, saa har man og benævnet den anderledes i et Sprog end i et andet. De forskjellige Ord i forskjellige Sprog ere egentlig Udbildninger af Ting og Gienstande, betragtede fra forskjellige Synspuncter eller under forskjellige Bistandigheder. Naar altsaa Mennesket lærer flere Sprog, seer han i Ordene en og samme Ting fra forskjellige Sider, og faaer derved lange klarere og fuldstændigere Begreber om Tingen, end han ellers ved ikkun eet Navn fik. Ja de Erfaringer, som ligge til Grund for en og samme Tings forskjellige Benævnelse i de flere Sprog, vare maaskee aldrig giorte, i det ringeste ikke saaledes bragte til andre Menneskers Kundskab, hvis ikke Vedkommende paa samme Tid havde maattet skabe nye Ord, der fik Indpas, og bleve opbevarede af deres Medmennesker, just fordi man der ingen Ord eller Navne havde til disse selvsamme Gienstande i Forveien.

Ligesom man med Rette siger, at der ikke gives fuldkomne Synonymer i noget Sprog, men disse altid ere forskjellige fra hinanden ved et eller andet Bibegebr (*): saa gielder dette ligeledes om et og samme Ord i forskjellige Sprog. Heraf følger (at jeg i Forbigaaende skal bemærke det), at en fuldkommen Oversættelse af et Sprog i et andet er aldeles umuelig; og at altsaa de, der lade sig nøie med blotte Oversættelser, især af Sprog, der ere meget forskellige fra deres Modersmaal, nødvendigviis gaae glip af en Mængde interessante Forestillinger. Af det Anførte slutter jeg fremdeles, at det er ikke saa gandske rigtigt, hvad man saa ofte hører sige, "at Kundskab af flere Sprog er ikkun en Nøget til Videnskaber og Lærdom, og ikke Lærdom selv." Grundig Kundskab af flere fra ens Modersmaal meget forskellige Sprog giver os baade fuldstændigere og tydeligere Begreber, og lærer os tillige, fra hvilke Synspuncter disse og hine Nationer have anseet denne eller hiin Ting. Man tillade mig at oplyse mine Tanker med et Par Exempler.

LIII 3

Det

(*) Saaledes udmærke Lovens mange Navne i det arabiske Sprog sig ved forskellige Bibegebrer.

Det hebraiske Ord, אדם, der betyder et Menneske, betegner tillige at Mennesket er Jord. Denne Viisde: Mennesket er Jord, falder ingen ind ved det danske Ord, Menneske; men falder enhver Orientalist ind ved det hebraiske אדם.

Læser eller hører jeg det græske Ord ανθρωπος, som ligeledes betyder et Menneske, saa faaer jeg strax en ganske anden Forestilling om Mennesket. Jeg tænker nu ikke: Mennesket er Jord; men jeg maae forestille mig Mennesket som det stolte Dyr, der vender Ansigtet i Veiret.

Dersom det latinske Ord, homo, deriveres af opus eller humus, maae man ligeledes tænke sig Mennesket som Jord, og man kan formode, at det er det hebraiske אדם, der er oversat efter sin Betydning. Biskop bruger baade Cicero og flere romerske Skribentere ofte Ordet homo saaledes, at det involverer en Biforestilling af Svaghed og Ringhed i Modsatning til vir. F. Ex. Si complecti hominem volueris, d. e.: Dersom Du vil tage Dig af den arme Karl. An poteram infitiri, me esse hominem, et communem naturæ sensum repudiare (*). Saaledes er og ofte Betydningen af humanus; f. Ex. aliquid humani passus; Homo sum, humani nihil etc. (Terent.)

Ordet, Gud, har ligeledes i de forskjellige Sprog forskjellige Bibe- greber. De hebraiske Ord, אלהים, יהוה, indeholde Bibe- greber af Styrke, Hei- hed, Evi- ghed og Ufor- ænd- lighed; altsaa den stærke Gud, den høieste eller tilbedelseværdige Gud, den evige og ufor- ænd- lige (**).

Det græske Ord, Θεός, saavelsom det latinske, Deus, har vel en Bi- forestilling af Frygt, altsaa det frygtelige Væsen. Plato (in Cratylo) de- riverer Θεός af τρω curro, at det skulde sigte til de sig bevægende Stier- ner; Herodot derimod af τρω pro τρω, quasi τρωτες τα πάντα πραγματα. Men man forklare det og som man vil, saa er det dog en unægtelig Sand- hed, at man i de ældre Sprog ikke forbandt den filosofiske Forestilling dermed, som vi i de nyere Sprog forbinde med Ordet, Gud. Man talte og om Guder i Flers

(*) Noltenii Lexicon Antibarbarum. p. 977. Ed. 2.

(**) Maa- skee har her sigtet til Solen, hvorfra Grækernees ελιος, og יהוה צבאות kan i sin første Begyndelse vel have været Stiernernes Gud, d. e. Solen.

i Flertallet, uden at det stødte dem, hvilket vi efter vort Begreb om Gud ikke ere istand til (*).

Som nu Ordene i forskellige Sprog forskaffe fuldstændigere og rigtigere Begreber, saa ere Sprogene og med Rette at ansee for et Supplement til mange Videnskaber og disses Historie hos forskellige Folkelag.

Udskillige Nationers Historie er enten aldeles ikke optegnet, eller Efterretningerne ere ved Tidens Længde forkommede eller meget ufuldstændig bevarede til Efterkommerne; derimod have deres Sprog, efterat de selv vare udflettede af Jorden, vedligeholdt sig. Deraf ere vi nu istand til at slutte saare meget i Hensigt til deres Sæder og Skikke, deres Religion og Tænkemaade, deres Kultur og Opklaring. En blot Ordbog over et fremmed eller uddød Sprog, der af mange ansees for den tørreste af al Lektur, kan fra denne Side betragtet give Stof til saare vigtige og interessante Opdagelser. Naar nogle Folk s. Ex. ikke have andet Navn til at betegne Gud med end Tordneren, saa er dette ene Ord tilstrækkeligt til at give os Begreb om deres hele religiøse Tænkemaade. Enhver Historieforfatter og Alderdomsforsker betiener sig derfor af Ords Etymologie til at bestemme dette eller hiint Folks Oprindelse, denne eller hiin Opdagelses egentlige Fødeland, samt Videnskabernes Gang fra det ene Folk til det andet. Som Grækernes *καμηλος* og Romernes *kamelus* viser, at de ikke have kiendt dette Dyr, førend de tillige fra Orienten erfarede dets Navn; saa robe ogsaa mangfoldige græske Ord i forskellige Videnskaber disses første blide Fødeland. At Kaffe og Potatos ikke have hjemme i Europa, uagtet de der kan dyrkes og trives, falder enhver i Sinene ved deres blotte Navne.

Dog det er ikke blot Historieforfatteren og Alderdomsforskeren, som kan drage Nytte af de flere Sprog, men for Filosofen ere disse af den alleryderste Vigtighed.

Dersom det er sandt, hvad Høpe siger, at det egentlige Studium for Mennesket er Mennesket selv: saa bør man især søge at forskaffe sig Kundskab
i flere

(*) Selv Paulus siger: "Omendkiendt der ere flere Guder baade i Himmelen og paa Jorden, som der virkelig ere mange Guder og Herrer, saa have vi o. s. v." 1 Cor. 8, 5.

i flere gamle saavel som udyrkede Sprog. Der er intet, hvorved Mennesket nøiere kan lære at kiende sig og sin Art, end just de flere Sprog. De flere Sprog tilsammentagne udgiøre et stort Speil, hvori den menneskelige Aand saa at sige kan beskue sig selv Ansigt til Ansigt. I de flere Sprog ligger den menneskelige Forstands Historie synlig for Mennesket selv. Var der ikke mere end eet Sprog i Verden, var dette uden Tvivl forlangst blevet uddyrket til en saadan Fiinhed eller Aandelighed, om jeg saa maae tale, at dets første Sandfælgighed ikke vilde være at erkiende. De udyrksfulde Onomatopoeitika, hvoraf man med Rette kan slutte saa meget, vilde være forsvundne.

At Grækerne i Hensigt til Sproggenes Oprindelse og andre dithens hørende Materier ikke bragte det videre, men i Sprogfilosofie have maattet levne saa mange Laurbær til de Nyere, kommer efter mine Tanker af, at de saa lidet kiendte til fremmede Sprog. De raæ og udyrkede Sprog kiendte man blot efter Fabler og upaalidelige Fortællinger.

I de nyere Tider derimod har man ved Hielp af Sproglundskab og tilfødelige Reisebeskrivelser ikke alene opdaget Sproggenes menneskelige Oprindelse, men og den menneskelige Forstands successive Udvikling og Fremgang, som uden flere Sprogs Kundskab næppe kunde have fundet Sted.

De store Fremskridt, som forskiellige Dele af Filosoffien i de nyere Tider have giort, maæ vi for det meste takke Sprogfilosoffien for. Men denne Sprogfilosoffie, hvor ringe og mager skulde den ikke være, hvis der ikke var mere end eet Sprog; hvis ikke den menneskelige Forstand ved flere Sprogs Sammenligning havde uddraget mange vigtige Resultater?

Jeg anseer det for overflødigt videre at indlade mig heri, da det er saa almindelig bekiendt. Thi, at jeg ikke skal tale om et af dette Selskabs Medlemmer (*), der og fra denne Side har indlagt sig Udødelighed, hvo kiender ikke en Leibniz's, en Lamberts, en Herders, en Tiedemans, en Michaelis's, en Bergiers, en de Broffes's, en Harris's, en Monboddos med fleres Fortieneste i saa Henseende? Men jeg maæ endnu tale om hvad Fordele Særheden af Sprog har for Poeterne.

Der som

(*) Herr Etatsraad Tetens.

Derfor Poesien er en saare betydelig Kunst, der mere end nogen anden bidrager til at fornøje Menneskene og formilde deres Sæder; og gode Poeter desaarfag med Feie ere anseete for det menneskelige Kiøns Velgiørere: saa her vi vistnok ikke være ligegyldige ved noget, som kan besordre Poesiens større Fuldkommenhed.

Jeg vil her ikke tale om, at forskjellige Sprog have forskjellige Egenskaber, der gjøre dem mere eller mindre skillede til Poesie og Musik i Almindelighed, eller til dette eller hiint Slags i Særdeleshed, endskiøndt dog deraf tilskynder Mennesket det Gode, at han sættes istand til at nyde flere Fornøielser i det Hele; men jeg vil blot vise, at Poeten kan drage stor Nytte for sin Kunst af flere forskellige Sprogs Kundskab.

At hvad jeg før erindrede, at et og samme Ord i forskellige Sprog udtrykker tilligemed Tingene ogsaa adskillige Biforestillinger om samme, følger umiddelbar, at flere Sprogs Kundskab maae forsyne Poeten med de skønneste Billeder, de fineste Tanker. Fortreffelige Poeter have derfor heller ikke forsomt deraf at drage Nytte. Naar det hebraiske Ord, אָדָם, som jeg før sagde, involverer den Biforestilling, at Mennesket er Jord, saa er denne Idee af mange baade ældre og nyere Poeter brugt og gientaget, og af deres Medmennesker altid hørt og læst med nyt Behag. Hiin skionne Fiction! Gud skabte Mennesket af Støv (af Jorden), og blæste Liv i hans Næse, (Gen. 2, 7.), har uden Tvivl deraf sin Oprindelse. Ja derfra skriver vel og Fablen om Prometheus sig. Gellert synger smukt:

Wie sicher lebt der Mensch der Staub,
Sein Leben ist ein fallend Laub, o. s. v.

Og hvor deilig siger ikke Thaarup:

O, Kongesøn! lad Smiggers Stemme
Dig ei forføre til at glemme,
At Jordens Gud er Støvet's Søn.

Det græske Ord, ἀνθρωπος, der betegner et Menneske, men tillige udtrykker den Forestilling, at Mennesket vender Ansigtet i Veiret, synes upaatvølelig at være den første Kilde, hvorfra Ovid har faaet den skionne Sammenligning mellem Mennesket og Dyrene:

Pronaque quum spectent animalia cetera terram,
 Os homini sublime dedit, coelumque videre
 Jussit et erectos ad sidera tollere vultus.

Metamorph. I. 84.

Det er dernæst en bekiendt Sag, at raa og udyrkede Sprog ere de meest billedrige Sprog, der just af den Marsag ere fortrinlig stikede til Poesie. Denne Egenskab taber sig efterhaanden som et Sprog ved Filosofiens Dyrkning saaer Ord til at betegne abstrakte Begreber. Heraf er det tillige begribeligt, at jeg i Forbigaaende skal berøre det, at Poesie er ældre end Prosa, og at ethvert Land naturligviis frembringer store Poeter længe før der opstaaer nogen Filosof af Betændighed. At vide dette er vigtigt for Digteren i et kultiveret Land, hvis Sprog er meget dyrket. Han kan deraf uddrage den Regel, at han bør søge at orientere sig i sit dyrkede Sprog, og see at sætte sig ind i et udyrket. Og for med Hæid at kunne giøre dette, bør han studere raa og udyrkede Sprog. De fattigste Sprog (ikke just de østerlandske) give i den Henseende det rigeste Udbytte. Et Sprogs Armod er det, som bedst kan lære Poeten at skildre. I de udyrkede Sprog seer Poeten hvorledes man af Mangel paa Ord, der betegne abstrakte Begreber (fordi den menneskelige Forstand under saadanne Omstændigheder endnu ikke har giort slige Abstraktioner), nødvendigviis maae male og beskrive hvad man skal sige. Naar man f. Ex. i et lidet dyrket Sprog intet Ord har til at betegne det abstrakte Begreb, riig: saa maae man male den rige Mand, saaledes som han virkelig er, nemlig som den, der enten har saa eller saa mange Kameler, bærer saadanne Klæder, har Sølv- og Guldkar eller Penge i en vis Mængde. Skal man udtrække et lykkeligt riigt Land, saa maae man beskrive det som det, der har Overflodighed paa Korn, eller snyder med Melk og Honning o. s. v. Hvad nu Digteren i det raa Sprog giør af Nødvendighed, det skal Digteren i et kultiveret Sprog giøre efter frit Valg. Hiins digteriske Fortieneste er af den Marsag ikke stor, fordi han giør en Dyd af Nødvendighed; hans Fortieneste er ikke saa meget hans egen som mere Tidens og Sprogets; men den kultiverede Digers Fortieneste er stor, naar han forstaaer at afholde sig fra abstrakte Ord, og sætte passende Malerier isteden.

Man

Man har sagt, at Lærdom er ikke alene overflødig, men endog skadelig for Poeten. Disse skal læse og studere Naturen isteden for Bøger. Ved Bøger blive de ikkun Esterabere, men den rindtømmelige Naturs Betragtning gjør dem til det, de skal være, til Skabere. Jeg vil ikke nægte Paastanden. Roms skønne Litteratur, der for største Deelen er blot Esterlignelse af Grækerne, saavel som flere Tidens Erfaring synes at stadfæste den. Men betænker man vel, hvor vanskeligt om ikke umueligt det er for Poeten saaledes rigtig at betragte Naturen, just fordi han ved hans Opdragelse først har lært at kende den efter andres Underviisning ved Bøger i et dyrket Sprog? Er ikke Sproget et Glas, hvorigennem Mennesket betragter Naturen? Er Glasset slebet til et Mikroskop, saa kan han vel deri see enhver liden enkelt Deel tydelig; men at see de større Dele, eller flere i Forbindelse, lader han vel være. Igiennem det dyrkede Sprog seer Mennesket Gienstandene ikke saaledes, som de forekomme hans Sanser, men saaledes, som de efter lang Stirren forekomme den menneskelige Forstand. For derfor rigtig at kunne betragte Naturen, troer jeg Poeten bør studere raa og udyrkede Sprog. Der vil han bedst opdage, hvorledes Naturen forekommer det sandfælsige Menneske, og hvorledes den altsaa bør males.

En anden Fordeel, som Sproggenes Flerhed har for det menneskelige Kion, bestaaer deri, at den menneskelige Forstand derved forsynes med en ligesaa nyttig som behagelig Beskæftigelse. De flere Sprog tiene den menneskelige Forstand til at øve sig med, hvorved dens formelle Fuldkommenhed fortrinligen befordres.

Har man anseet skrivtlige Aabenbaringer, uden Hensyn til deres Sandhed eller Falskhed, for velgiørende og fordelagtige for det menneskelige Kion, fordi Forstanden derved har faaet noget at øve og beskæftige sig med, og fordi den evige Commenteren over hellige Bøger har virket til almindelig Cultur og Oplysning: saa er det egentlig Beskæftigelsen med de flere og døde Sprog, der har den Fortieneste, og det saa meget mere, som Beskæftigelsen med hellige Bøger ikke sielden har haft de gnseligste Følger for det menneskelige Kion.

Disse ere altsaa de fornemste Fordele, der tilflyde det menneskelige Kion af Sproggenes Flerhed i Verden, og de ere efter mine Tanker saa betydelige,

at, forudsat det var mueligt, det hele menneskelige Kion havde ifkun eet Tungemaal, man alligevel ikke havde Marsag til at beklage sig over, - at der gives flere.

Men maaskee undrer nogen sig over, at jeg slet ikke har berørt den fordelagtige Indflydelse, som Sproggenes Forskiellighed har i Hensigt til Patriotisme. Bistnok er denne Indflydelse saa kiendelig, at den falder enhver i Sinene, der tænker over de flere Sprogs Virkning; men jeg har alligevel med frie Willie forbigaaet at tale derom, af Marsag nemlig, at jeg ingenlunde anseer samme for noget Godt. Thi saa meget som de flere Sprog paa den ene Side virke til Patriotisme og indbyrdes Velvillighed, saa meget virke de og til Had og Forsølgelse mod dem, der ikke have sælles Sprog. Alle uoplyste Mennesker, og det er desto værre! den største Hob, ansee sædvanligviis dem, der have et andet Sprog end de selv, for gandske andre Mennesker, for en slettere Race, som de næppe skylde Retfærdighed end lige Menneskelighed. Hos raas og ukultiverte Folk er en Fremmed og en Fiende gierne synonyme Ord; og en Fremmed er den, som har et andet Sprog. Dersom altsaa Sproggenes fordelagtige Indflydelse paa Patriotismen kunde nogenledes veie op imod den skadelige Indflydelse samme har i Hensigt til dem, der ikke høre til samme Folk eller Land: saa var det alt hvad vi kunde ønske. Men og dette tør jeg ikke haabe. Patriotisme, der selv hos oplyste Nationer ikke selden fører til Uretfærdighed mod andre Folk, vilde uden Tvivl finde Sted, om og det hele menneskelige Kion havde et sælles Sprog, og derimod vilde Had og Forsølgelse imod Fremmede blive mindre.

